

Mario Fanelli

Hrvatska TV serija

TV serija - nužnost kulturne stvarnosti

U igranom programu koji se prikazuje na televizijskim postajama, danas najveći dio zauzimaju televizijske serije. Kao suvremeni dramaturgijski sklop epskog i dramskog pristupa, one na osobit način utječu na gledanost postaje ili kanala na kojem se prikazuju, istovremeno utječu na kolektivnu svijest gledatelja, a s druge strane utjelovljuju pučki karakter televizijskog dramskog stvaralaštva. Već od početaka stvaranja televizije u nas pojavljuju se i prve dramske serije. Pioniri tog posla kao što su Novosel, Bajsić i Ivanac sjajno su uočili potrebu za "dramskim programom u nastavcima".

U svojoj tradiciji, dramska serija u nas, nastaje iz televizijske drame. Autori primjećuju da tada vrlo gledani program s uspješno napisanim licima daje mogućnosti takozvanih serija televizijskih drama s istim licima, u istim prostorima, ambijentima. Ako pisci znaju napisati karaktere koje će gledatelji voljeti i razumjeti, ako redatelji naprave pravi izbor glumaca (režija je u to doba bila više fokusirana na glumca i tekst, nego na samo kadriranje) koji će se gledateljima uvući pod kožu, televizijska serija će uspjeti. Svaka epizoda

opisuje novu zgodu poznatih junaka, te se može gledati posve neovisno o tome jesmo li gledali prethodni nastavak. Neke od tih serija bile su nevjerojatno popularne, ulice su u vrijeme emitiranja bile prazne, glumci su u privatnom životu bili poistovjećivani s licima koje glume, a pojavila su se i neka nova spisateljska imena kao što su Kerstner i Smoje, kojima ćemo se malo kasnije i detaljnije posvetiti. Zanimljivo je da obojica dramatičara pišu na dijalektima, odabirući likove iz naroda, te stvaraju humorističnu sliku Podravaca odnosno Dalmatinaca. Naši sjeverni susjedi imaju vrlo precizan naziv za takav tip TV serije - nanizanka. Dakle, svaka epizoda posebna je TV drama, ponavljaju se lica i ambijenti.

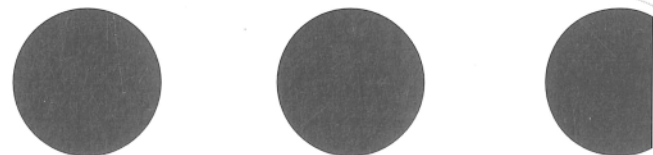
Književna baština također je bila jedan od izvora građe TV serija. Djela hrvatskih pisaca, a osobito omiljena bila su ona Ante Kovačića, a rade se i Kozarac, Krleža, Božić ili primjerice Raos, adaptiraju se u TV serije u kojima se najčešće svaka nova epizoda nadovezuje u dramaturškom smislu posve na onu prethodnu. Radnja, dakle, teče u nastavcima. Čak i neki scenaristi počinju tako pisati izvorne scenarije (a ne prilagodbe romana) pa i takve serije nalaze svoju popularnost i mjesto pod suncem umjetnosti i zabave.

Slovenci za takav tip serije imaju primjeren naziv - nadeljevanka. Iako u našem jeziku ne postoji precizna i uvriježena distinkcija, neki pak razliku između tih dvaju tipova serija vide u nazivima - dramska serija i dramski serijal. Iz spomenutih vrsta nastaju i vrlo popularne dječje, pa i obiteljske serije, a kao njihovi najznačajniji autori nameću se Hitrec, Kušan te Maja i Obrad Gluščević.

Čak se i domaći kino-filmovi zbog produkcijskih razloga (a ne dramaturških, nažalost) pretvaraju u dramske serije, pa tako i to postaje uvriježena praksa domaće televizijske produkcije. Neki pak postižu veći uspjeh (zbog pogodnog ili promašenog ritma) na televiziji negoli u kinima, dok neki drugi pak solidne kino-proizvode pretvaraju u dosadnu i razvučenu televizijsku zabavu. No, bilo kako bilo, bogata produkcija TV serija pomalo zamire osamdesetih godina, da bi se devedesetih posve ugasila. Posljednje serije (ne računamo filmove koji su poslije u to pretvoreni) snimaju Krešo Golik (scenarist Kerstner) i Edo Galić (scenarist Vončina po Dinku Šimunoviću) 1991. godine.

Hrvatska TV serija kao vid najmasovnijeg pučkog teatra, iako kao tema teorijski i kritički nedovoljno obrađena, bila je i ostala zaštitnim znakom naše televizije, te je njihovo oživljavanje, uza sve kriterije onoga što suvremen medij danas mora biti u estetskom, tematskom i tehničkom smislu, jedna od nužnosti naše kulturne stvarnosti.

Pavo Marinković

Martina Aničić

Bolna točka - scenariji

1991. godine snimljene su televizijske serije *Dirigenti i mužikaši* Mladena Kerstnera i Kreše Golika u sedam epizoda te *Tuđinac* (prema prozi Dinka Šimunovića) Nikole Vončine i Eduarda Galića u tri epizode. Hrvatska televizija taj prekinuti niz nastavlja ove godine i to dvjema televizijskim serijama. *Olujne tišine* serija je od šest epizoda koja se bavi buntom hrvatske mladeži koja prosvjeduje protiv mađarske hegemonizacije za vrijeme dolaska Franje Josipa u Zagreb godine 1895. Scenarist serije, koja bi osim povjesnim i faktografskim elementima trebala biti bogata i špijunsko ljubavnom fikcijom, jest Krešo Novosel, a redatelj Daniel Marušić. Radi se o dva veterana hrvatske televizije koji su nekad davno, prije 25 godina, surađivali kao scenarist (uz Zvonimira Bajsića) i redatelj u prvoj hrvatskoj televizijskoj seriji *Stoljetna eskadra*. Drugi projekt koji je također u realizaciji jest serija mlade scenaristice Martine Aničić *Dok vrijeme prolazi*. To je, pak, priča suvremene tematike koja u 12 epizoda prati uspone i padove, ljubavi i lomove jedne zagrebačke obitelji. Kako bi taj projekt na izvjestan način ostao generacijski, režija je povjerena mladim redateljima, Ištvanu Filakoviću i Zoranu Margetiću.

Martina Aničić

O RAZLOZIMA NASTAJANJA "DOK VRIJEME PROLAZI"

Hodala sam jednog poslijepodneva kroz "Importanne", kad sam pred prilično luksuznim dućanom AGM-a naletjela na nepreglednu gomilu ljudi. Prišla sam bliže i na svoj užas ugledala televizijski ekran na kojem se upravo odvijala jedna od mnogobrojnih patnji uboge *Marisol*. Činjenica da ljudi gladno zure u jednu lošu meksičku sapunicu umjesto u jednu, barem solidnu, hrvatsku TV seriju, činila mi se prilično poraznom. Nekako u to vrijeme, Zrinko Ogresta podsjetio me na skicu za scenarij igranog filma na kojoj smo svojedobno zajedno radili. Kad je Zrinko započeo snimati *Isprane*, od posla smo odustali, ali je u ideji bilo nečeg toliko privlačnog, da mi je Zrinko predložio da pokušam od nje napraviti seriju. Skočila sam u to naglavce, nemajući pojma u koliki sam se posao upustila, ali kad sam to shvatila, više nisam mogla (a ni htjela) natrag.

O SADRŽAJU

Ne odajem tajne prije vremena.

O POTENCIJALNOJ PUBLICI

U maloj zemlji kao što je Hrvatska, koja usto još ima i nedovoljnu produkciju, nemoguće je obraćati se usko ciljanoj publici. I sama je priča, uvjetno rečeno, "postmodernistički" koncipirana - krimić, ljubić, humor, likovi raznih uzrasta... Pišta, Zoran i ja to zovemo "TV serija u revijalnom tonu". Njezina je osnovna svrha da bude zabavna i zanimljiva i da se poslije kraja svakog nastavka publika pita "Što će biti dalje?"

O TRADICIJI HRVATSKIH SERIJA

Posljednjih se godina nije radilo ništa (ako ne računamo one serije koje su derivirale iz filмова), pa bih se trebala dobro naregnuti da se sjetim stare TV produkcije dovoljno dobro da mogu odgovoriti. U svakom slučaju, to zaslužuje detaljnu analizu.

O SURADNJI S REDATELJIMA

"Zakon!", kao što Zoran ima običaj reći. Mislim da smo i sami bili iznenađeni time što smo se, iako smo jako različiti kao osobe, našli na istoj valnoj dužini. Donekle nam je lakše zato što smo se otprije poznavali, ali smo svejedno počeli jako oprezno. Dečki su dobili prvu verziju scenarija, a onda smo sjeli za veliki stol buffeta "Staro Trnje" i za mjesec i pol zajedno napravili drugu. Da nije bilo njih i njihovog praktičnog iskustva, scenarij ne bi bio kakav jest. Još i sad poboljšavamo stvari gdje god za to ima prostora, pa bi se moglo reći da snimamo po trećoj verziji scenarija. Ne bi bilo lijepo lagati i tvrditi da je sve bilo med i mlijeko, jer je bilo i velikih riječi, i ponoćnih treskanja telefonskih slušalica i koječega drugog, ali sve je bilo u službi zajedničke dobrobiti.

O NAJDRAŽIM SERIJAMA

Najdražih nemam, a popis onih koje su me se iz bilo kojeg razloga dojmile, bio bi predugačak. Ipak, mislim da su na području TV serija svjetski prvaci Britanci i da od njih trebamo učiti i kad je u pitanju drama i kad se radi o komediji. Samo bez Mr. Beana, molim, to je ipak prestrašno.

O SCENARIJIMA

Otkad se bavim ovim poslom, neprestano slušam kako je najveća bolna točka hrvatske filmske i TV produkcije scenarij. Zašto nema

Frano Lasić i Dubravka Ostojić
Scena iz TV serije *Dok vrijeme prolazi*

Krešo Milić, Goran Maus i Leon Lučev
u TV seriji *Dok vrijeme prolazi*

dobrih scenarija, pitaju se svi, pretvarajući tako jedno glupo pitanje u netočnu činjenicu. Dobrih scenarija ima. Pitanje je zašto ih ne vidimo. U zemlji veličine Hrvatske, ljudima koji se bave pisanjem teško je biti usko specijaliziran, jer se od toga ne može živjeti. Pisanje scenarija običan je i zahtjevan posao za koji treba mnogo vremena i puna koncentracija. Mi, koji smo iz egzistencijalnih razloga prisiljeni baviti se svim i svačim, teško možemo odvojiti vrijeme za tako opsežan rad, a nemamo ni minimalna jamstva da će scenarij koji pišemo biti otkupljen, a kamoli snimljen. Moja je sreća bila što sam naišla na nezavisne producente, zagrebački "Interfilm", ljude koji su bili spremni u moj rad uložiti novac i dok još nisu bili sigurni da će se serija snimati. Novčano dijelom osigurana, mogla sam si priuštiti da mirno odvojim vrijeme za rad na scenariju. Scenarija, dakle, vidljivih, neće biti dok se svi potencijalni producenti ne odvaže na rizik i ulože novac u njihovo nastajanje, u njihove autore. Kad shvatimo da se ne može dobiti genijalno nešto za financijsko ništa, i scenarija će, i to dobrih, biti.

MARTINA ANIČIĆ rođena je u Zagrebu 1967. Nakon završetka srednje škole upisuje studij dramaturgije na ADU u Zagrebu, gdje diplomira 1991. godine. Dobitnica je nagrade AGM-a za prozu, a 1995. godine objavljuje knjigu nagrađene proze "Raspukline". Radi na Akademiji dramske umjetnosti kao asistent. "Dok vrijeme prolazi" televizijski je prvijenac Martine Aničić.

Krešo Novosel

O TELEVIZIJSKIM SERIJAMA

Tv serija imala je svoje mjesto u programu više od deset godina. Imala je svoj smisao jer su se sadržaji izvlačili iz kulturne, literarne baštine, iz hrvatske povjesnice. Imala je svoju ulogu koja je prelazila značaj opće edukacije ili opće zabave. Uvlačila je javnost u srž vlastitog nacionalnog bića. Onda odjednom - stop! Nema više nacionalnih programa, nema više dramatičacije literature ili povijesnih zbivanja koje svaki narod pohranjuje u svoju, takozvanu, kolektivnu svijest. Najveća zamjerka sedamdesetih godina u doba pogroma bila je upravo u tome što je Zagrebačka televizija sustavno i temeljito ulazila u sve pore nacionalne kulture. To je bio, i jest, nezaobilazan zadatak svake nacionalne kuće.

To su projekti koje su sve televizije Europe i Amerike obavljale, i još uvijek obavljaju. Sjetimo se Shakespearea, Galsworthyja... s kojima je britanska televizija počela sustavno obrađivati svoju literaturu. Ratove Sjevera i Juga Amerike gledali smo u bezbroj verzija. Nacionalne kuće europskih i vaneuropskih televizija ne prestaju ni danas s ovakvim projektima. Zašto? Proizvodnja ovako projektiranih programa postaje nekovrsni nacionalni institucionalni zadatak.

TV serija bazira se uglavnom na tri predloška: na dokumentu (sudski akti, kriminalistička obrada, obiteljski albumi), na literaturi prošlog ili ovog stoljeća te u posljednje vrijeme brojnim političkim trilerima čije se podloge nalaze u suvremenom svijetu sučeljavanja velikih sila, terorizma i slično. TV serija je saga, ep, ili novinski roman u nastavcima, ali TV serija ima svoju dalekosežnu prosvjetiteljsku ulogu u pozitivnom smislu.

O AUTORSTVU TV SERIJE

Izvorno autorstvo, nazovimo to tako, pripada bilo kojoj zamisli koja podliježe estetskom vrednovanju. Kad je televizija započela sa svojim radom, vrednovanje koje joj se nametnulo dolazilo je iz sfere literarnog stvaranja dramskog ili novelističkog. Što je vrijeme dalje odmicalo, to su se kriteriji prilagođavali autohtonim vrijednostima same televizije i danas već možemo govoriti o kriterijima koji vrijede za televizijsko stvaralaštvo.

Šteta što mladi autori ne vezuju sebe za prilike i situacije koje ih okružuju. Svoj će pesimizam, skepsu ili vedrinu uvijek moći iskazati ako je svijet kojeg prezentiraju istinit svijet i zadovoljava osnovne postulate drevne helenske dramaturgije.

O HRVATSKOM DRAMSKOM TV PISMU

To pismo postoji od početka 60-tih godina sve do danas s tim što je došlo do velikog vremenskog prekida pa se neke ljude koji utječu na stvaranje televizijskog programa mora danas na to posjetiti, a autore ponovno privući televiziji kako bi to pismo postalo opet prisutno u javnosti. To nije lagan posao, ali ga je nemoguće izbjeći, nemoguće je zaustaviti medij u svom razvoju bez obzira na sve nesuglasice, nespozume, beskrajne i uzaludne rasprave.

O VAŽNOSTI TV SERIJA

Zašto treba gledati na televizijski medij kao na nacionalnu instituciju tipa državnog arhiva ili

Krešo Novosel

Scena iz TV serije *Olujne tišine*

Olga Pahalović
u TV seriji *Olujne tišine*

Boris Dvornik
Libar Marka Uvodića D. Marušića

Srdoć, Šovagović i Lepetić *Prosjaci i sinovi*

nacionalnih biblioteka? Upravo zato što iz televizije koja je bila na licu mjesta zbivanja, koja je u tome sudjelovala, koja je cijelo vrijeme komunicirala sa svojom i svjetskom javnošću, treba doći nezamućena, nekonstruirana i nezamagljena istina, kao ni istina koju ne bi mogla shvatiti europska ili druga javnost. To je posao nacionalne televizije. Nemamo se ni vremena ni prava izgovarati nedostatkom financija, kadrova ili tehnoloških uvjeta. Ovakvi se projekti moraju uvrstiti u red nacionalnih projekata za koje je zainteresirana država. Već je Bernardin Frankopan 1522. na državnom saboru u Nürnbergu naglasio da *kad susjedova kuća gori, i ti se moraš zabrinuti*. Kako onda i zašto ne brinuti o tome, o istinama koje moraju iz naših vrela proistći i kao takve biti predstavljene? Komunikacijski sustavi od Gutenberga pa do naših dana neprekidno se razvijaju. U 16. st. naši su humanisti preplavili Europu spisima o borbi Hrvata s Istokom (Marulić, Petančić, Jurjević, Frankopani, Skalić, Dudić, Hus, Vrančić, Držić itd. itd.). Kasnije se to nastavlja na druge načine razvojem radija i televizije. Drugim se sredstvima, sad već pristupačnim najširoj javnosti, sudjeluje u primanju i emitiranju istina o svojoj zemlji i njezinim ljudima. Zbog svega toga postaje nam jasno da nam predstoji i školovanje kadrova u tu svrhu i proizvodnja programa koji će zadovoljiti današnje kriterije, odgovoriti zahtjevima naše i strane javnosti.

O DOMAĆEM IGRANOM PROGRAMU

Nije jasno zašto je prekinut, i do dana današnjeg još neobnovljen, niz domaće TV igre i domaće serije. Da ne bi bilo zabune, treba reći da proizvodnje ima, ali nema ni dinamike ni smislenih programskih projekata po zahtjevu Televizije. Kao da smo prekinuli rad na onim projektima koji su bili, jesu, i koji će uvijek biti projekti od nacionalnog interesa, kao i akademije, enciklopedije, nacionalne biblioteke, stalne galerije, narodna kazališta... To je kao da ste prekinuli rad na enciklopediji iz tko zna kojeg razloga.

KREŠO NOVOSEL rođen je u Zagrebu 1926. godine. Nakon završetka studija ekonomije objavljuje novele te piše radio-drame. Od osnutka televizije piše televizijske dramske tekstove te postaje jedan od utemeljitelja Dramskog programa. Autor mnogobrojnih televizijskih drama, koscenarist prve hrvatske TV serije ("*Stoljetna eskadra*"), jedan od najzaslužnijih za "zagre-

bačku školu" hrvatskog televizijskog dramskog pisma. 1971. godine smijenjen s položaja urednika Dramskog programa. "*Olujne tišine*" svojevrsan su povratak Kreše Novosela televiziji.

Hrvatska serija - skica za biografiju

Trenutna dijagnoza - bolesna, jako. Višegodišnje loše stanje cjelokupnog organizma ni u 1997. nije se bitnije popravilo. Bila je to još jedna u nizu loših godina. U 1997. nije emitirana ni jedna nova serija. Katastrofalnu situaciju donekle su ublažile strane serije (na tri programa HTV-a tjedno ih se emitira 25) i reprize domaćih serija (i pseudoserijala - proširenih verzija hrvatskih filmova).

Životopis - Nekad je bila zdrava i vesela djevojčica. Zatim, zrela i perspektivna žena. Arhiva HTV-a posjeduje respektabilnu dokumentaciju. Ako ne vjerujete, možete provjeriti.

Rođena je (hrvatska serija u produkciji HTV-a) 1963. godine serijom TV-Zagreba *Stoljetna eskadra* - scenarij Krešo Novosel i Zvonimir Bajsić, režija Daniel Marušić. Tijekom odrastanja i sazrijevanja izmjenjivale su se godine suše i plodnosti. 1971. je bila osobito produktivna, napravila je tri projekta: *Kuda idu divlje svinje*, *Prosjaci i sinovi*, *Diogenes*.

1980. je također iskazala produktivnost: *Punom parom*, *Vijenac*, *Velo misto*. Najveći uspjeh u životu zabilježila je 1970. godine. Tada je prvi put emitirana najgledanija serija u povijesti Hrvatske televizije: *Naše malo misto* - scenarij Miljenko Smoje, režija Daniel Marušić.

Nakon izrazito uspješnih 70-tih, uslijedile su problematične 80-te. Hrvatsku seriju je uhvatila kriza srednjih godina. Godinama je izbivala s TV-ekrana. Svoje termine je prepuštala sestrama iz drugih gradova i država. Počela je sumnjati u sebe i svoje mogućnosti. I njezini poslodavci primijetili su kako zabušava na poslu. No nisu se previše brinuli. Ona je ionako uvijek bila skupa zabava. A na tržištu je postojalo dovoljno tuđih serija koje su mogli kupiti. Hrvatska serija je tonula sve dublje, vapila je za pomoći i potporom, a neki zločesti ljudi su počeli govoriti kako je i dobro što je više nema na TV-ekranima. Ionako nikad nije imala osobitog šarma. Strani projekti i produkti postali su vrhunski dometi i mjerila vrijednosti. Početkom devedesetih hrvatska serija je doživjela krajnji stupanj odbačenosti i agonije. Do 1997. nije

zabilježen nikakav pozitivniji pomak.

Roditelji - Oni su godine svog života posvetili njoj. Čini se kako je to bila dvosmjerna komunikacija. Ona je sazrijevala pomoću njih, a oni su učili od nje.

Najproduktivniji redatelj bio je Eduard Galić - *Dnevnik Očenašeka, Sam čovjek, Nikola Tesla, Nepokoreni grad, Putovanje u Vučjak, Tuđinac.*

Slijede ga: Mario Fanelli - *Punom parom 1 i 2, Prizori iz obiteljskog života; Krešo Golik - Gruntovčani, Inspektor Vinko, Dirigenti i mužikaši; Daniel Marušić - Stoljetna eskadra, Naše Malo misto, Libar Marka Uvodića, Čovik i po, Ptice nebeske; Joakim Marušić - Fiškal, U registraturi, Velo misto.*

Pisci serijskih priča najčešće su bili književnici. Neki su prvo pisali scenarije, a onda ih objavljivali kao knjige, drugi su prema rado čitanim knjigama ispisivali scenarije. Zvonimir Bajsčić, Ivica Ivanac, Kazimir Klarić, Ivo Brešan... Mladen Kerstner i Miljenko Smoje. Neki pisci su bili mrtvi već godinama, a hrvatskoj seriji su ipak rado pomagali - Šenoa, Kovačić, Majer... Njihove romane su najčešće adaptirali redatelji.

Evidentno je kako je tijekom 60-tih i 70-tih godina hrvatska serija često i strastveno zavodila književnost. Stoga ne stoji optužba koju je, nejakom organizmu hrvatske serije, nedavno uputila jedna gospođa. Ona je rekla kako Hrvatska televizija mrzi hrvatsku književnost, i argumentirala je to činjenicom kako još uvijek nije snimljena *Grička vještica*, tj. hrvatska *Nerasol*. Istina je, u 90-tima se ne događa interakcija hrvatske serije i književnosti, no to je sasvim normalno. Serija trenutno jedva diše, teško misli, a za zavođenje uopće nema energije.

Prijatelji - Nekad se družila s mladim i perspektivnim hrvatskim glumcima. Kažu da im je pomagala da dosegnu zvjezdane visine i postanu omiljeni gosti u hrvatskim domovima. Budući da nisam bila u struci tijekom zvjezdanih trenutaka hrvatske serije, pitala sam starije kolege, i one koji su se s njom u tim vremenima družili. Spomenuli su: Roka i Anđu (Boris Dvornik, Zdravka Krstulović), Dudeka i Regicu (Martin Sagner, Smiljka Bencet).

Što je voljela i rado pokazivala - Prvo rat, rat, pa rat. Onda je rat postao smiješan i dalek. Pa je otkrila humor, male ljude i suvremenu društveno-političku situaciju. Ovo posljednje joj baš i nije donijelo puno dobrog, povremeno je morala ležati u mračnim i vlažnim podrumima. No ona je voljela izazivati. Znala je iskazati

zavidnu hrabrost. Tada su je poslodavci kudili, a gledatelji voljeli.

Puno je putovala, upoznavala i predstavljala. Od blatnog Zagorja do kamene Zagore. Preko Zagreba i Splita. Od malih birtija do gustih šuma. Preko mračnih odvjetničkih ureda do svijetlih bolničkih soba. Putovima partizanskih komesara, nespretnih inspektora, neshvaćenih intelektualaca, uglađenih gospođica i čangrizavih gospođa. Od Šenoina vremena do hrvatske svakodnevice.

Dodatak - Tijekom življenja je pokazivala izraziti interes za djecu. Sporadično je to rezutiralo uspješnicama. Onda kad se družila s nepretencioznim dječjim piscima.

Klince s naselka, koje je Hrvoje Hitrec nazvao *Smogovcima*, posuđivala je za svoje potrebe nekoliko puta. Kušanove romane je kunzumirala *step by step*, od lažljive *Melite* do *Zagonetnog dječaka*. Iz dvorišta Maje i Obrada Gluščevića je izvela *Jelenka*.

Najčešći redatelj dječjih TV-serijala bio je Milivoj Puhlovski: *Smogovci, Lažeš Melita, Mlakareva ljubav.*

31. prosinca 1997. Hrvatska serija je u zadnje vrijeme ponovno počela komunicirati s javnošću. Obećava veliki *come back* u 1998.: *Olujne tišine* - scenarij Krešo Novosel, režija Daniel Marušić; *Dok vrijeme prolazi* - scenarij Martina Aničić, režija Zoran Margetić, Ištvan Filaković; *Kanjon opasnih igara*, scenarij Hrvoje Hitrec, režija Vladimir Tadej.

Kaže da se osjeća dobro. No, svejedno - oprezno s njom. Nakon tolikih godina bolovanja, teško je ponovno početi normalno živjeti.

Anita Jelić

Hrvatski (TV) junak danas

Sustavno su nas učili (vruga učili, tupili nas puškom za utuvljivanje) da hrvatska televizija nema humora, pa prema tome ni popularnih junaka. Gdje se to naše moglo uspoređivati s njihovim *kamiondžijskim 'umorom!* U likovnim umjetnostima su odredili da su na *Balkanu* najbolji grafičari Slovenci, Hrvati još kakvi-takvi *vajari* (Bez Meštrovićeve se *Avale* ipak nije moglo), ali u *pravom* slikarstvu Europa i svijet padali su na *teme* od Lubarde i bratije.

U *pozorištu* je bilo lako i očito, jer kazalište, nekoć *pozorje*, nije ni postojalo. Pravi scenski govor širio se u *talasima* samo iz *Madere*, jer je

Edo Galić

Tuđinac E. Galić

Martin Sagner (*Dudek*),
Smiljka Bencet (*Regica*)

pozorišni radnik govorio rječnikom *kafanskog* habitue-a. Narod je *voleo svoje* jer u Zagrebu, Splitu, Osijeku, Rijeci ili Varaždinu ionako nije bilo ničega *našeg*, dakle ni *smešnog*. Kad se provaljivalo u Kragujevačku ili Nišku banku i *drpisalo* našu lovu, *mufljuzi* su za upad birali vrijeme *domaće* TV serije, kad se narod *smeje*, pa mu puca *džoka* za našu lovu.

Kako smo lako upadali u klopku za uspavlivanje!

S *Avale* su dolazile bogomdane serije, kojima se uspavljivao i naš TV-živalj. Pod *uspavljivanjem* mislim na odgajanje i prihvaćanje uvjerenja da mi na TV ne možemo stvoriti ništa za publiku. Stvaratelji se mučili pisati i glumiti na izmišljenoj i šepavoj Vukovoj *čobanici*, a naša se duhovita riječ na kajkavici, čakavici, slavonsštini, primorici ili ličkaranju, čula takoreći potajno. *Madera* je imala jezik za glumatanje, a mi smo, Hrvati, imali dijalekte.

Usred uspjeha *Svoga tela gospodar*, nagovorili su Slavka Kolara da, za Sarajevo, Gavellinu predstavu s kajkavice preinači u Vukovu štokavicu. Održana je u Šeheru samo *jedna* predstava!

Ali s *uspavljivanjem* jezika, radilo se i na uspavljivanju *junaka*. Hrvatska televizija nije navodno stvarala junake pogodne za obijanje banaka, kao što su bili *Gradanin Pokorni*, *Amazonac*, ili prokušane (i dobre!) Čkaljine i druge balkanske majstorije. Naime, činilo se, da ih u Hrvatskoj baš nema, i na tome se neprimjetno, ali sustavno radilo.

Švercali smo se, bez puške za obijanje, u *Yugo-banku* s nenadmašnim Rokom Prčom, Luigijem i Pepinom, Cervantesom ili, naravno, Dudekom i Cinoberom. Divili smo se i čudili autorima poput Marušića, Smoje ili Golika, Kerstnera. Nije zaostajao ni Hetrichov Štivičić, sa Serdarom i Šovom! Niti Vrdoljakov Raos s Radetom i opet nezaobilaznim Šovom.

U vrijeme novoga duha (usprkos skromnim financijskim sredstvima) vedro su progovorili i *Smogovci*, gdje kad i na tobože manje poznatom, ali i te kako sočnom *zagrebačkom* jeziku. Crni, Jack, Kumpić, Cobra i Bongo došli su nam u goste iz susjedstva, i ne damo ih!

Prošlo je vrijeme kad su *pušku za omalovažavanje* zamijenile prave strojnice, i kad su, iz naše zemlje (TV studija) izniknuli pravi junaci. Ne može ih otad uzmanjkati ni na ekranu. Dostupne su nam svima *puške za otkupljivanje*. Ne propustajmo priliku, da ne bude neprilike, na ekranu, jasno.

Iz nekakva TV-iskustva znam da sam, s ostalima, i ja (ne da se hvalim) tražio nekoć junake, ne serijske, nego za serije. Tinko Globočnik i ja imali smo, uz Nikicu Kalogjeru i Bobija Marottija (dok je Nikica skladao *Serbus, Zagreb*, u izmišljenoj pošti odgovarao je Bobi, primjerice, na pitanje *zašto u školi učimo Ruski, kad ćemo, čim odrastemo, ionako svi u Njemačku*) te izvanrednoga Vanju Dracha, koji je igrao sve najpopularnije junake iz književnosti za, recimo, mladež. Nije bio dobro prihvaćen karikirani Marko Kraljević, niti u vrijeme sovjetske agresije na Češku i Slovačku. *Taras Buljba* kao agresor na Ukrajinu. Bilo je tih junaka *27 slavnih!*

Hvaleći usput i svoj *junački* posao i gledajući što drugi *junački* rade na TV, nisam osjećao da mi nemamo junaka, i da ih ne znamo prikazati na ekranu. Naprotiv!

Danas je svanulo vrijeme kad više za junake - ne treba junaštva. Treba se samo ogledati i prelistati. I raditi. Nema više izgovora da nam je što zabranjeno (osim financijski, ima puno tih revija, sjajnih nogu i jadnih pjesmica, ne stigne se na junake). Samo ne prihvaćajmo davne floskule da u Hrvatskoj nema hrvatskih junaka, koji bi zadovoljili i najšire hrvatsko gledateljstvo.

Samo ne zapadajmo u pogrešku, da posizemo (osobito ako je riječ o humorističnoj seriji) za primjerima iz *vizantijske*, balkanske svakodnevice naše bivše nazovi subraće. Jesu *provereno smešni*, ali predugo su nas gnjeli svojim "umorom" da bismo im opet, besplatno, radili propagandu *da te ceo svet razume*.

Ivan Kušan

Miljenko Smoje, Malo i Velo msto

Kad je Meštar čuja da će *Ajduka* zloupotrijebiti neki furešti, odma je pohita do Duje, glavnog trenera i predsjednika kluba. Duje ga je odma primija, zna on da Meštru *Ajduk* leži na srcu, i rastumačija mu je kako se *Ajduk* nikome neće prodati. Meštar je dobija krivu informaciju.

Kada je Miljenko Smoje dobio informaciju kako je jedan broj *Ferala* zapeo u tiskari, žele ga zabraniti, odmah je požurio Viktoru Ivančiću, glavnom uredniku *Ferala*. Viktor je prekinuo slavlje i primio smjesta barba Smoju. Zna on koliko je Smoji *Feral* na srcu. Ispostavilo se kako je barba dobio dezinformaciju. Kad se nesporazum razriješio, Smoje se umirio i pridružio

slavlju. Kao i Meštar, kad je saznao da će *Ajduk* i dalje ostati splitski klub.

Miljenko Smoje je rođen 14. veljače 1923. u Splitu, točnije u velovaroškoj Senjskoj ulici. Umro je 25. listopada 1995. u Splitu i istog dana poslijepodne je pokopan u Žrnovnici. Kažu da je njegov pas Šarko tugovao cijelu noć cvileći uz vrata kompanjove sobe.

Miljenko Smoje je bio novinar i humorist. Kolumnist *Slobodne Dalmacije* i *Feral Tribuna*. Pisao je stalno. I kad su ga smjestili u penziju. Tijekom života ispisao je tone papira. Napisao je drame *Ča je pusta Londra*, *Roko i Cicibela*; knjige *Hajdučka legenda*, *Kronika o našem Malom mistu*, *Dalmatinska pisma*, *Velo misto*. Ukoristili su mu novinarske tekstove *Dnevnik jednog penzionera*, *Pasje novelete*. Zadnji novinski tekst je predao dva dana prije smrti.

Na svojoj *makinjeti* Smoje je pisao i scenarije. Za TV komedije i serije. 14 epizoda *Malog mista* - režirao Daniel Marušić i 13 epizoda *Velog mista* - režirao Joakim Marušić.

Obje serije prate zgode i nezgode, puninu života, stanovnika jednog malog tj. velikog *mista* u velikom vremenskom razdoblju. Pojedine epizode su najčešće organizirane oko jednog velikog događaja koji utječe na gotovo sve članove gradske zajednice.

Malo misto je serija o jednom gradiću i specifičnostima života u njemu. O judima i našem vremenu. Od 1936. godine do kraja 60-tih godina kad je scenarij završen i serija snimljena. Počinje rođenjem, tj. začecem načelnikovog sina Mirka, a završava smrću šinjore Bepine. Kronika je to mjesta ispričana prvenstveno kroz živote i doživljaje glavnih junaka: Luidija i Bepine, Roka i Ande. Prateći njihov život mi dobivamo sliku cjelokupnog života grada.

Velo misto počinje 1910. i osnivanjem Hajduka. Završava kad i drugi svjetski rat. 1945. u životu grada će početi novo razdoblje. Glavni likovi *Malog mista* su uglavnom mrtvi, ili je njihovo vrijeme već prošlo. Na njihova mjesta su već zakoračili Papundek i ostali, koji se početkom serije nisu niti rodili. *Velo misto* je prvenstveno kronika grada u kojoj su likovi puno više nošeni bujicom vanjskih događaja, a manje ih sami kreiraju.

Oba *mista* su sjajan scenaristički materijal. Oni su životni i inspirativni predlošci, bogati situacijama i punokrvnim likovima. Kako i ne bi bili, kad Smoje ovako svjedoči o nastanku svojih knjiga:

"Malo misto je nastalo od počerskog

rukopisa kojeg je Smoje pronašao, iščitao i dotjerao. Tamo gdje su nedostajale stranice ili je bilo nečitko, on je izventavo."

Jednom drugom prilikom je rekao: "Luida i Bepinu smo stvorili ja i Lepa, oću ti reć da smo naš život prinili u scenarij."

Velo misto je kronika o živim judima, a ne crkvama, razvalinama i bovanima. S povijesnim i gradskim događajima vjerno i autentično prikazanim. I izmišljenim licima koja su bez ikakve veze sa živim i mrtvim Splitsanima. "A uvik je bilo i bit će toga u literaturi da izmišljeno lice na koga sličiči."

Glavni likovi *Malog mista* su doktor Luidi i šinjorina Bepina. Prikazani u svim segmentima privatnog i javnog života, od rasprava koje vode u kućnoj postelji do gradskih proslava i shoppinga u Trst. Bepina je žena vjerna i naivna, dobra i čista, prostodušna i čudno rafinirana. Beskrajno je zaljubljena u svog Luidija. Čitavog je života imala samo jednu želju: "Je li, Luidi, a kad ćeš me odvest prid oltar?" To grintavo žensko pitanje u Luidija je uvijek budilo nelagodan osjećaj i lakonski odgovor: "Sutra, oli prekosutra..." Dogodilo se u zadnjoj epizodi serije, nakon četrdeset godina zajedničkog života. Bepina je od sreće (ili bolesti) umrla. Luidi je cijenjeni likar, jedini u mistu, pa ga ljudi vole i čaščavaju. On najviše voli svoju kuju Belinu, bez koje čak ni u partizane neće poći, balote i Bepinu. Osobito ga gušta učiniti neku smicalicu ili sitno nekome napakostiti. Dobrodušno čangrizalo.

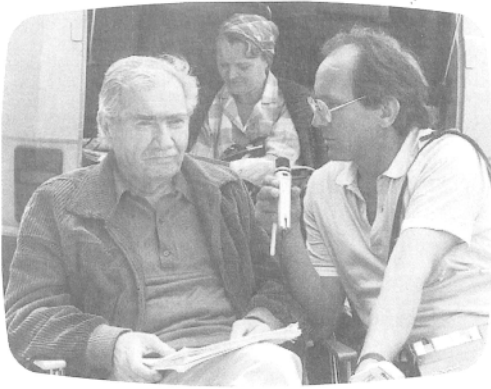
U *Velom mistu* žive ljudi svih vrsta - svih godina i za grad bitnih zanimanja. Na Pjaci su: Meštar s brijačkom butigom, šjora Mare koja prodaje na tržnici i kojoj sate kratki vjerni papagaj Kokolo, te madam Violet - vlasnica plesne škole i francuske kujice Mimi. Širom grada i svita, uvijek negdi različeni, tu su i trojica praških studenata: Duje, Tonči i Pegula. Upečatljivi su i likovi gradskih i državnih namještenika: od dotura Vice do gradskog picaferaja i škovacina. Njihov intimni život, ako nije bio posljedica gradskih događaja, nije bio u žiži Smojina zanimanja.

U Smojinom svijetu tradicija i iskustvo starih, bitne su konstante življenja koje se u susretu s novim realiziraju na različite načine u *Malom* i *Velom mistu*.

Luidi i Bepina žive uvijek isto. Tradicionalno. Sve se događa tiho, ispod popluna. Roko i Anda su sve ono što Luidi i Bepina nisu. Anda je agresivna supruga koja svome Roku spominje kurbaluke, Bepina to nikada ne čini, Anda je vlajina

Milan Štrlić i Aljoša Vučković
Velo misto, u svlačionici Hajduka

Mladen Kerstner
autor nezaboravnih *Gruntovčana*

koja gospođom pokušava postati, Bepina je gospođa, a bez ikakvog truda. Roko obilno iskorištava ratne zasluge za razvoj svoje poduzetničko-turističke karijere. Luidi odraduje sve poslove koje mora, ali ih ne naplaćuje preko njihove vrijednosti. Luidija uvijek čeka pripremljeni objed i kakao. Roko ni za Badnjak ne može dobiti bakalar. Pa ipak, ta dva para žive jedni pokraj drugih, i dobro se slažu.

U *Malom mistu* prošlost i sadašnjost se interferiraju, u Badnjoj večeri Internacionala pokušava nadglasati božićne napjeve. Jedu se i bakalar i meso. Jedno kraj drugoga žive svećenik i sekretar.

U *Velom mistu* također postoje i tradicija i moderno. No ne istovremeno. Prvo na scenu stupaju tradicija, ljubomorni očevi, lukavi policijoti i škovacinii. A onda dolazi novo vrijeme u kojemu kćeri prestaju biti poslušne, arhitekti postaju inženjeri od baluna, šegrti počinju svjetovati meštre. Oni koji gube utrku s vremenom, nestaju sa scene, i njihova mjesta zauzimaju neki novi ljudi, tj. likovi. Plinske fenjere smjenjuje letrika, karuce istiskuju automobili, procesijune demonstracijuni. To jest vrzino kolo u kojemu su izmjenjene stalne, ali i isključive. Novo i staro u *Velom mistu* ne hodaju skupa.

Humor *Malog mista* je iskričav, ali lako probavljiv:

SIN (Rokov, na Badnju večer): A zašto ja ne smin pucati iz tondina, a druga dica pucadu?

Mama Anđa: Njima je Božić, a nama nije.

Sin mladi: A oni ćedu dobit darove.

Mama: I ti ćeš na didu Mraza.

Sin mladi: A oni ćedu i nočas i na didu Mraza.

Mama: Vi ste dva svisna dica, dica napridni roditelji, a oni su nazadna.

Sin: Ne razumin, pape. Mi napridna dica samo jedan dar, a nazadna dva. Onda ja oću bit nazadno dite.

Velo misto je oporije, puno "grubih, žestokih i opasnih riječi", rekao je i sam barba Smoje. Valjda su i vremena bila takva.

Kada "stara kurba Austrija" skonča 1918., Smoje će zapisati u svoju kroniku: "Nima više ni žandari ni špijuni. A ča je s njima? Di su? Nima ji, sakrili se! Čekadu novu vlast, svaku vlast! Bilo koju vlast jer svaka je vlast dobra i zaštitnička! Cili narod već piva: Hej Slaveni! I Talijanaši su propivali... Ali ta nevidljiva vlast koja je besmrtna, koja se samo preobučije i stavlja nove mantre, već misli, planira, organizira, radi."

Prošla su već desetljeća od premijernog emi-

tiranja *Velog i Malog mista*. No likovi i situacije su i dalje živi u glavama hrvatskih gledatelja. Smoje je bio idealan kroničar. Saživljen s vremenom, prostorom i likovima svoje priče, a opet, dovoljno udaljen i pedantan u bilježenju da ga je lako slijediti i pamtiti. Meštar je bio taj Miljenko Smoje. Od pisanja i Mista.

Anita Jelić

Mladen Kerstner, Saga o Gruntovcu

Da se Mladen Kerstner nije dao nagovoriti na suradnju s elektronskim medijima, koji su u fazi svoga ranog odrastanja bili gladni radijske i televizijske drame, filmskog i televizijskog scenarija - nove dramske vrste, posebno u dijalektalnom izričaju, bile bi u određenom razdoblju svedene samo na Smojine prinose.

Vrtlog popularnosti televizijskih serija Miljenka Smoje, najprije o malom, potom i o velom *mistu*, iščupao je iz provincijske samozatajnosti još jednog meštra dijalektalne riječi. Mladen Kerstner, na prepad uvučen u riskantnu igru hranjenja televizije i televizijske javnosti novim serijalima, hrabro je prihvatio izazov. Prihvatio i - uspio, te tako na najbolji način produžio egzistenciju kajkavskog jezika kao snažnog i funkcionalnog izražajnog izbora. Da je imao sreću poživjeti dulje, Kerstner bi zacijelo olakšao posao onim kritičarima koji pokušavaju dokazati kako je njemu mjesto u kontinuitetu kajkavske drame u hrvatskoj književnosti, što počinje dolaskom isusovaca u 17. stoljeću i traje do naših dana.

Mladenu Kerstneru svakako pripada jedno od vodećih mjesta u suvremenoj hrvatskoj komediografiji. Puno afirmaciju i široku popularnost stekao je televizijskim serijama *Mejaši* (1970.), *Gruntovčani* (1975.) i *Dirigenti i mužikaši* (1991.). Rođen u podravskom mjestu Ludbreg, Kerstner je svoj materinji jezik - podravsku inačicu kajkavskog narječja - vješto upotrebljavao u komediografskim djelima, oblikujući galeriju likova suvremene ruralne sredine.

Osim scenarija već spomenutih televizijskih serija, Kerstner je puno pisao za medije. Na radiju je izvedeno preko trideset njegovih radiodrama. Humorističnu prozu objavio je u knjizi "Gruntovčani" (1975.), dok su dvije njegove

komedije izvedene i na pozornicama - 1978. u zagrebačkom kazalištu Komedija praizvedena je "žuhka komedija v dva dela" *Weekend v Gruntovcu*, u režiji Kreše Golika, a 1980. *Krstitke* u režiji Želimira Oreškovića na pozornici Satiričkog kazališta Jazavac (današnji "Kerempuh").

U hrvatskoj dramskoj književnosti Kerstner se javlja kao nastavljatelj tradicije kajkavskog pučkog igrokaza i moderne kajkavske komedije. Raščlanjujući njegov bogat komediografski opus moglo bi se ustvrditi da je cijelog života pisao povijest jednog sela i njegovih stanovnika. Mikrosvijet podravskog sela Gruntovca pretvorio je u opću metaforu, a likovi Gruntovčana postali su reprezentativni tipovi sjevernohrvatskog seljaka.

U gotovo svim kasnijim dramskim tekstovima, Kerstner razrađuje tipove iz prve objavljene komedije *Falinga Imbre Presvetlog* ("Kaj", 7-8, 1969.) koja je, godinu dana nakon objavljivanja, poslužila za pripremu prve epizode televizijske serije *Mejaši* (režiser Ivo Vrbanić).

Već u toj prvoj epizodi *Mejaša*, Kerstner postavlja gotovo sve tipove koje ćemo kasnije gledati i u *Gruntovčanima*: Radnja se odvija "vu goricah", na dva grunta, dakako, sa zajedničkom "mejom". Vlasnik jednog grunta je Draš Katalenić - Dudek (Martin Sagner), dok je vlasnik drugog grunta Imra Grabarić - Presvetli (Mladen Šerment). Zaplet nastaje kad se dvojica, do tada dobrih susjeda, posvade oko trešnje na Dudekovom gruntu. Tvrdoglavim "mejašima" pridružuju se njihove žene i prijatelji, te uz međusobna vrijeđanja "preko plotu" gotovo da dolazi i do fizičkog obračuna. Pravda se traži na sudu, ali taj moderni, birokratski "deus ex machina" ne donosi nikakvo razrješenje, tako da Dudek i Presvetli moraju sami okončati svoju svađu.

Dobar poznavatelj seoskih običaja i mentaliteta tih ljudi, Kerstner, kasnije u *Gruntovčanima* (u odličnoj režiji Kreše Golika) uvodi i blagu kritiku socijalističkog društva, ali uvijek kroz izrazitu humorističnu notu. Osiromašeni seljak, zapleten u mrežu seoskih zadruga i društvenog vlasništva, nikad ne dobiva pomoć birokracije. Predstavnici vlasti ponekad se i pojave u Gruntovcu, ali od njih selo nema nikakve koristi ni pomoći. Seljaka vlast ne može ili ne želi razumjeti. Mještanima ne preostaje drugo nego uzeti pravdu u svoje ruke: svoju zajednicu organiziraju kako to njima odgovara. Za mjesto svih odluka u Gruntovcu, Kerstner određuje gostio-

nicu Martina Škvorca, seoskog gostioničara, istodobno i predsjednika mjesne zajednice. Glavnim seoskim fiškalima Presvetlom i Cinoberu, kontrapunktiran je lik Dudeka, neukog, naivnog i nesnalažljivog seljaka dobrog srca, koji stoički podnosi sva poniženja i nedaće. Dudekovu tragikomičnu crtu pojačava i njegova žena Regica, koja se nikako ne može pomiriti s muževljevom pasivnošću.

Kao vrstan poznavatelj tv-medija, ali i života sela, Kerstner je u *Mejašima* i *Gruntovčanima* stvorio upečatljiv svijet prožet poznatim kolarovskim postupkom "vidljivog smijeha kroz nevidljive suze", svijet toliko stvaran i prepoznatljiv da je i danas, nakon dvadesetak godina od prikazivanja, itekako prisutan u našoj svijesti.

Zinka Kiseljak

Sven Medvešek i Nataša Dorčić
Dirigenti i muzikaši